

Ioan P Mihu \$ Povestea numerelor și a puterii lor

Ioan P. Mihu

Povestea numerelor și a puterii lor

Sibiu, 2021

59/1971 0

Ioan P. Miha

**Povestea numerelor
și
a puterii lor**

*Cu speranța că studenții
universității mele, vor ajunge
stăpâni .. puterii numerelor!*

Sibiu

9.07.2021

Universitatea "Lucian Blaga" SIBIU 2021
BIBLIOTECA CENTRALĂ
Nr. Inv. 275.182 2021

Bibl. Universitara Sibiu

B247111160

Biblioteca Centrala a ULB Sibiu

Ioan P. MIHU

Povestea numerelor și a puterii lor

Realizare copertă:
Alexandru Bian

Tipărit și legat
Smart Print Tech SRL, Sibiu, 2021

ISBN 978-973-0-34712-8

CUPRINS

1. Povestea numerelor	1
1.1. Numerele în conștiința umană	2
1.1.1. Omul conștientizează numerele.....	2
1.1.2. Numere în misticism și religii	3
1.1.3. Numere în filozofie	7
1.2. Numere în literatură	13
1.3. Numere în muzică	23
1.4. Numere în astronomie	33
1.4.1. Măsurarea timpului	33
1.4.2. Măsurarea distanței în astronomie. Corpuri cerești	41
1.4.3. Pământul, corp ceresc privilegiat	46
1.4.4. Despre mișcarea stelelor	52
1.4.5. Despre Calea Lactee și alte galaxii	56
1.4.6. Omul pleacă spre stele	68
1.5. Numere în structura materiei	73
1.5.1. Structura cuantică a materiei	73
1.5.2. Despre măsurare	77
1.6. Numere în structura materiei vii	81
1.7. Numerele în dialogul dintre știință și religie	89
1.7.1. Universul geocentric	89
1.7.2. Universul heliocentric	90
1.7.3. Universul static cu o singură galaxie	92
1.7.4. Universul cu multe galaxii, în expansiune	92
1.7.5. Teoria Big Bang	94
1.7.6. Universul în expansiune accelerată	101
1.7.7. Alte teorii despre Univers	103
1.7.8. Oamenii de știință și raportul lor cu religia	104
1.7.9. Dialog închipuit al omului cu Dumnezeu	109

2. Numere în matematică	119
2.1. Istoric	120
2.1.1. Etapa empirică a cunoștințelor de matematică	120
2.1.2. Etapa preeuclidiană	122
2.1.3. Perioada geometriei euclidiene	123
2.1.4. Școli matematice elenistice	126
2.1.5. Etapa de răspândire a cifrelor arabe	128
2.1.6. Etapa de stagnare și declin	129
2.1.7. Etapa modernă	130
2.2. Definiții	133
2.3. Sisteme de numerație	137
2.3.1. Clasificări	137
2.3.2. Sistemul de numerație sumerian	138
2.3.3. Sistemul de numerație egiptean	140
2.3.4. Sistemul de numerație grecesc	141
2.3.5. Sistemul de numerație ebraic	142
2.3.6. Sistemul de numerație roman	144
2.3.7. Sistemul de numerație maya	146
2.3.8. Sistemul de numerație zecimal cu cifre arabe	146
2.4. Numere remarcabile	148
2.4.1. Numărul zero	148
2.4.2. Numărul π	149
2.4.3. Numărul e	153
2.4.4. Numărul i	157
2.4.5. Numărul ϕ	158
2.4.6. Clase de numere întregi	165
Numere pare / impare	165
Numere prime	165
Numere Merssene	166
Numere perfecte	166
Numere prietene	169
Numere Fibonacci	170
2.4.7. Infinit	170
2.5. Povestea unor algoritmi de calcul	173
2.5.1. Tabla înmulțirii	173
2.5.2. Algoritmul de înmulțire egiptean	175
2.5.3. Notăția / forma poloneză	176
2.6. Matematica azi – scurtă sinteză	178

3. Istoria mașinilor de calcul	181
3.1. Metode și unelte de calcul analogic	181
3.1.1. Rigle de calcul	181
3.1.2. Nomograme	183
3.1.3. Astrolabul maritim	184
3.1.4. Mecanismele de tip ceasornic	185
3.2. Calculatorul analogic	189
3.2.1. Ce este calculatorul analogic?	189
3.2.2. Despre modele	191
3.2.3. Exemplu de modelare și simulare.....	195
3.2.4. Calculatorul analogic vs calculatorul numeric	197
3.3. Istoria metodelor și a mașinilor de calcul numeric	199
3.3.1. Abacul	199
3.3.2. Mașini mecanice de calculat	200
3.3.3. Alan Turing	204
3.3.4. Concepte de bază ale calculatoarelor numerice	210
3.3.5. Primele calculatoare numerice moderne: 1936 - Zuse; 1937 - Atanasoff; 1943 - Colossus; 1943 - MARK 1;1946 - ENIAC; 1951 - UNIVAC	211
3.3.6. Primele calculatoare electronice în România	216
3.3.7. În loc de concluzie.....	216
3.4. Evoluția suportului tehnologic al mașinilor de calcul	217
3.4.1. Tehnici pentru stocarea datelor de tip numeric	217
3.4.2. Componente electrice și electronice	224
3.4.3. Memorii semiconductoare	227
3.4.4. Dispozitive de afișaj optic	232
3.5. Evoluția arhitecturilor de calcul	239
3.5.1. von Neuman versus Harvard	239
3.5.2. RISC versus CISC	240
3.5.3. Procesoare numerice de semnal	242
3.5.4. Memoria cache	242
3.5.5. Calcul paralel	243
3.6. Evoluția software	245
3.6.1. Limbaje și medii de programare	245
3.6.2. Sisteme de operare;.....	246
3.7. Calculatoarele azi	247
3.7.1. Caracteristic și tendințe	247
3.7.2. Sisteme dedicate (Embedded systems)	250
3.7.3. Supercalculatoare	252
3.7.4. Calculatorul de mâine.....	255

4. Numere în calculator	257
4.1. Reprezentarea numerelor în calculator	258
4.1.1. Structura fizică și conținutul informatic al memoriei	258
4.1.2. Caracteristicile datelor numerice	260
4.1.3. Tipuri de date	262
4.2. Numere întregi	267
4.2.1. Reprezentarea numerelor întregi	262
4.2.2. Caracteristicile numerelor întregi	270
4.3. Numere în virgulă mobilă	271
4.3.1. Introducere	271
4.3.2. Prima definiție a tipului de date în virgulă mobilă	272
4.3.3. Standardul IEEE 754-2008	274
4.3.4. Caracteristicile numerelor în virgulă flotantă	276
Domeniul de valori, set de valori	279
Rezoluția, rezultatul aproximațiilor	279
Lipsa valorii zero din domeniul de valori	281
Operații aritmetice	282
Valori speciale	285
Conservarea relației de ordine	287
4.3.5. Consecințe și recomandări	289
Reprezentarea numerelor iraționale	289
Aproximarea rezultatelor	289
Compararea și depășirile	290
Recomandări pentru evitarea propagării erorilor	293
4.3.6. Concluzii	295
4.4. Numere în virgulă fixă	297
4.4.1. Reprezentarea numerelor în virgulă fixă	297
4.4.2. Operații aritmetice cu numere în virgulă fixă	301
4.4.3. Cum se programează cu numere în virgulă fixă	305
4.5. Alegerea tipului de date	309
4.5.1. Optimizarea volumului de memorie ocupat	310
4.5.2. Reducerea timpului de calcul	310
4.5.3. Estimarea timpului de calcul	311
5. Bibliografie	317

CUVÂNT ÎNAINTE

Predau studenților de la specializările de Calculatoare și Electronică Aplicată, disciplina ”Procesarea Numerică a Semnalelor”. Din dorința de a face cursul mai interesant am considerat necesar să prezint studenților la prima oră de curs câteva date despre istoria numerelor și a prelucrării lor. Am făcut câteva notițe, care apoi dezvoltate au ajuns să fie lucrarea de față.

Inițial am vrut ca lucrarea să conțină doar date tehnice și să prezinte pașii făcuți de om de la descoperirea numărului până la puternicele calculatoare de azi. Pe parcursul documentării am realizat că numărul a fost și va rămâne o punte între cunoaștere și mister, între armonie estetică și rigoare matematică, între realitate și abstracțiune. Poveștile, datele și opiniile prezentate aici vor plimba studentul prin mai multe epoci și prin mai multe domenii (filozofie, astronomie, muzică, literatură, fizică și evident matematică), în speranța că el își poate lărgi astfel orizontul de cunoaștere.

Această lucrare are un preponderent caracter informativ, ea nu se adresează specialiștilor. Majoritatea temelor prezentate au un volum redus, fiindcă mi-am propus ca ele să reprezinte doar un ghid prin domeniile în care sunt implicate numerele. Intenția mea este aceea de a-i stârni cititorului curiozitatea, de a-l face să rămână cu întrebări explicit formulate de mine sau de a-și pune el însuși întrebări. Nu cred că este greșit, fiindcă pentru cititorul responsabil față de propria-i devenire, *întrebarea luminează mai mult decât răspunsul*. Sper astfel ca cel ce răsfoiește lucrarea să prindă dragoste sau interes pentru unele teme și să ajungă să deschidă și alte cărți.

Există și teme în care am prezentat mai multe detalii, ca de exemplu: numere în muzică, numere în astronomie și teologie, calculatorul analogic, modelarea sistemelor, mașina Turing sau unele tipuri de memorie pentru calculatoare. Am făcut acest lucru, știind că astfel de teme sunt tratate insuficient sau deloc în programa școlară, iar eu consider că ele trebuie să facă parte din cultura absolventului din domeniul calculatoarelor.

Există multe teme care sunt "istorie", și în fața cărora studenții pragmatici din zilele noastre vor pune cu siguranță întrebări de genul: "*chiar trebuie să știu că bunicii mei au lucrat pe calculatoare care ocupau încăperi de zeci de metri pătrați și cântăreau câteva tone?*" Eu consider că trebuie știute și astfel de lucruri. Nu doar pentru amuzament, ci fiindcă absolventul de la Calculatoare trebuie să-și cunoască locul în istoria evoluției principiilor și a tehnologiilor constructive ale calculatoarelor. Când absolventul de azi va povesti peste 30 de ani, studenților săi: "*atunci când eram eu student, calculatoarele personale se purtau în geantă, tabletele puteau fi ținute în palmă, iar microcontrolerele aveau câțiva milimetri pătrați*", în amfiteatru vor exista mulți studenți care vor rămâne surprinși: "*Cum era posibil să fie așa de mari?*" Reacția lor este firească fiindcă tehnologia de calcul numeric evoluează cu o viteză atât de mare încât este greu ca o generație umană să și-o poată asuma cu toate consecințele ei.

Multe părți din lucrarea de față reprezintă compilații având ca sursă principală de informație Internetul. Am folosit multe imagini. Nu doar pentru motivul că o imagine face cât o mie de cuvinte, ci mai ales pentru a da viață lucrurilor prezentate. Multe imagini prezintă chipurile inventatorilor, redată după poze, tablouri sau statui. Cred că este important ca studentul să alăture unor noțiuni aride, precum cele din știință și tehnică, și chipul celor care le-au creat. Dacă astfel de noțiuni au și o componentă umană, procesul de înțelegere și asimilare a lor este mai ușor și mai plăcut.

Mulțumesc tuturor celor care m-au îndemnat și sprijinit în acest demers, în mod special colegilor mei Cătălina și Mihai Neghină, Macarie Breazu, bunilor mei foști studenți Flaviu Nistor și Alex Bian, în mod deosebit doamnei prof. Rodica Lungu, și nu în ultimul rând, soției și copiilor.

Istoria numerelor trebuie spusă alături de istoria felului în care oamenii obișnuiți au folosit numerele, dar mai ales alături de istoria celor care, prin geniul minții lor, au realizat invenții legate de numere și de folosirea lor, invenții care au marcat istoria civilizației umane, din cele mai vechi timpuri și până astăzi. Ceea ce voi spune în continuare va fi o poveste despre numere și oameni.

Pentru nepoatele mele Teo, Sabina și Denisa, care știu deja câteva din tainele numerelor, dar și pentru Diana și Vladimir care nu știu încă să numere.

Sibiu, 10 Februarie 2018.

CUVÂNT ÎNAINTE DE TIPAR - 2021

După cum se poate vedea din data la care am întocmit cuvântul înainte, cartea de față a stat trei ani la mine pe birou. De ce? Fiind credincios, am așteptat un cuvânt credibil de sprijin, pentru a ști dacă nu cumva am îndrăznit să merg prea departe cu opiniile mele din capitolul 1.5, ”*Numere în dialogul dintre știință și religie*”. Acest cuvânt nu a mai venit iar eu și ... cartea am tot așteptat, până acum câteva săptămâni când copiii mei Ioana și Cantemir, dând de acest text m-au îndemnat și convins să-l duc la tipărit.

Nu am mai umblat la text. Revăzându-l, am constatat că în mare parte nu a suferit de trecerea timpului, fiindcă sunt prezentate principial lucruri și fapte. Există însă informații din domeniul calculatoarelor care nu mai sunt ”la zi”. Trei ani este un interval de timp foarte mare în domeniul calculatoarelor, de aceea vă rog să aveți îngăduință și să nu mă judecați prea aspru pentru lipsa acestor informații, ținând cont de contextul arătat.

Afirm din nou că lucrarea este destinată în primul rând studenților de la calculatoare. Capitolul 4 vorbește despre folosirea numerelor în tehnica de calcul și programare, dar este ”prefătat” de primele trei capitole în care prezint o istorie a folosirii numerelor în societatea umană. Nu cred că greșesc, deoarece studenții nu trebuie să dobândească doar cunoștințe ”de specialitate”, ci și cunoștințe care să le lărgescă orizontul cultural.

Nepoții mei au crescut: Teo este studentă la medicină în anul II, Sabina tocmai a intrat la liceu, Denisa este în clasa a VIII-a, Diana în clasa a II-a, iar Vladimir în clasa întâia! Toți știu acum să numere ☺ și sper să le placă și lor să răsfoiască această carte.

Sibiu, 20 Iunie 2021.

Le mulțumesc prietenilor de la compania

CONTINENTAL AUTOMOTIVE SYSTEMS - SIBIU

cu sprijinul căroră a fost tipărită această lucrare.

IPM